

ԱՍՏՈՒԱԾ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Քրիստոսի ծննդեան, քիչ մը աւելի դժուար ըմբռնելի բացատրութեամբ մը, Աստուծոյ ժամանակին մէջ յայտնութիւնը, Անոր մարդեղութեան և մարդերու մէջ բնականութեան խորհուրդը, առաւելաբար կը համախմբէ մեր մտածումը վերնագրի թելադրանքի շուրջը:

Քրիստոսի ծնունդը, աննախընթաց ու եզակի, ոչ միայն քրիստոնէական մտածողութեան՝ այլ նաեւ մարդերու մարդկայնութեան մէջ, միակ դէպքն է: Այս պարագան կը մղէ մեզ,՝ անդրադառնալ տիեզերական այս մեծ իրողութեան — Աստուծոյ յայտնութեան — պատմութեան մէջ:

Ի՞նչ է այդ յայտնութիւնը, Միթէ Աստուած մէկ անգամ է երեցած մարդոց, և ինքզինքը յայտնած, ժամանակին ու պատմութեան մէջ: Ինչ է այն խորունկ նշանակութիւնը, և հետեաբար ինչի մէջ կը կայանայ աննախընթաց և եզակի նկարագիրը՝ Աստուծոյ պատմութեան մէջ լինելու տիեզերական մեծ իրողութեան:

Աստուած կը յայտնէ ինքզինքը, ժամանակի սկիզբին: Մեր տիրութեան ստեղծագործութիւնը սկիզբն է մեր ժամանակին: Եւ Աստուած կը յայտնուի իր ստեղծագործութեան արարքով: Այդ ստեղծագործութիւնը ըլլալով սկիզբը ժամանակին, կ'ըլլայ նաեւ սկիզբը տիեզերքին ու մարդերու պատմութեան: Անգամ մը որ հիմը կը դրուի այս տիեզերքին, Աստուած այլևս սկիզբը կ'ընէ իր նոր յայտնութիւններուն, իր ստեղծագործութեանը մէջ: Ան հովին մէջ է երբեմն: Ստէպ փոթորիկին

ուր քաղաքագետարանի տոմարը, և պետութիւնը կը ճանչնայ անոնց վիճակը իբր խառնակեցութենէ քիչ մը աւելի բարձր բան մը: Իսկ թէ այսպիսիները պիտի կըրնան Եկեղեցւոյ անգամ նկատուի, այդ ալ ուրիշ հարց:

Տ. Ի.

ու անձրեւին մէջ, կրակի ու որոտումի մէջ: Սիւքին մէջ, ծառերու մէջէն վազող, Եւ կամ լուսեղէն ամպով՝ անապատին մէջէն առաջնորդող: Կը խօսի լեռներու բարձունքներէն: Մարգարէները միջոցներն են իր ինքնայայտնութեան, իր սաստիկուն, իր յորդորներուն, իր պատգամներուն, իր հրահանգներուն: Նահապետները այլ կերպեր՝ Անոր յայտնութեան: Հրեշտակները, սուրբերը, հոգիով աղքատ մարդերը կը նշկատուին յայտնութեան ուրիշ անօթները Աստուծոյ:

Աւ հոս կը փակուին Աստուծոյ՝ այն կերպ յայտնութիւնները: Այդ բոլորը կ'իրապործուին ժամանակին մէջ: Աստուած կ'երեւայ ու կ'այայտանայ, ժամանակի զօտիին վրայ: Այդ ժամանակը, մարդերու միջոցաւ, յայտնութիւնը կ'ընէ Աստուծոյ: Եւ Աստուած կ'երեւայ իր ստեղծած ժամանակին մէջ, իր ստեղծագործութեան զանազան կերպերով:

Իայց որ մը, ճշմանակներու լրումին, Աստուած, այս անգամ տեսանելի կերպով կը յայտնէ ինքզինքը, իր ստեղծած ժամանակով, և կը մտնէ պատմութեան մէջ: Աստուած իր մարդացեալ որդւոյն միջոցաւ, կը մտնէ մեր պատմութեան մէջ: Իր որդւոյն ծննդեամբ, մեր ժամանակին մէջ ընթացք կ'առնէ, իր սատուածային իրագործումներով: Այսինքն Աստուած ոչ միայն կը յայտնուի, այլ կ'ապրի մեզի հետ, միշտ պէս:

Հրաշքը մարդեղութեան: Աստուած ժամանակին ընդմէջէն կ'իջնէ մեր պատմութեան մէջ:

Ի՞նչ է սակայն այդ պատմութիւնը, ժամանակի մէջ ընթացք առնող շարժումներու և իրագործումներու զուտարը: Մենք մեր պատմութիւնը ունինք: Օղակ առ օղակ, ժամանակի ընթացքին վրայ, մարդերը կը շինեն իրենց արարքներուն շրջան: Այսպէսով մարդերը կ'ունենան իրենց անցեալը, կ'ապրին ներկան, որ կ'երթայ միանալ անցեալին: Եւ վերջապէս, ապագան որ նոր իրագործումներու կարիքն է:

Ասիկա մեր պատմութիւնն է: Աշխարհի պատմութիւնը: Մեզի պատմութիւնը: Եւ միջոցի սահմանադրումներուն ենթակայ, մեր իրագործումներուն, մեր շարժումներուն ընթացքը: Եւ Քրիստ

զոս իր ծննդեամբ, մտաւ մեր պատմութեան մէջ։ Մեզի նման ենթարկուեցաւ ժամանակի անարտադրանքներուն, և ապրեցաւ մեր կեանքը, և ունեցաւ իր պատմութիւնը, մեր պատմութեան նման։ Աւել տարաններով պահուած և մեզի աւանդուած պատմութիւնը Գրիստոսի կեանքին, ամբողջ մըն է, Անոր՝ այս աշխարհի պայմաններով ունեցած իրազօրծունեությունը։ Ապրեցաւ մեզի հետ։ Մեր պայմաններով լեցուց իր օրերը։ Ուրախացաւ՝ հարսանիքներու ընթացքին։ Խորմեցաւ և հոգեոց հանեց իր սիրելիի գերեզմանին առջև։ Աշխատեցաւ իրեններուն հետ, տառապեցաւ անոնց նման։ Գոհացաւ անոնց հետ, և զայսուցաւ անոնց նման։ Ուրիշ խօսքով, Յիսուս ծնաւ մեր ժամանակին մէջ, լեցուց զայն մեր պայմաններով իրագործելի աւարքներով։ Հետեւաբար շինեց իր ընթացքը։ Ունեցաւ իր պատմութիւնը մեր երկրին վրայ։

Բայց ճիշտ այս մտածումի աւարտին, մեր միտքը այդ բոլորով, կ'երթայ աւելի անդին, այդ բոլորին իրրեւ պատճառ, իրրեւ նպատակ եղող զսպանակներուն։ Ինչո՞ւ Յայտնութիւնը Աստուծոյ հովերէն, ու ուրախներէն վերջ, մեր կերպարանքով, ինչո՞ւ յայտնուիլը Անոր, մեր միջոցին մէջ։ Ինչո՞ւ զգենումը՝ մեր պատմութեան կերպարանքին։ — Այս հարցերը կուգան, և կը քակուին տրամաբանական ընթացքի մը մէջ բռնուած։ Եւ անոնք կուգան բերելու ամենախոր իրաւը, ամենաստուգ ճշմարիտը Աստուծոյ Որդին, կամ սխալ չէ ըսել, Աստուծոյ մեր մէջ ներքնակութեան, պարզ՝ մեր պատմութեան մէջ իջնալու խոր հորդոր։

Գրիստոս ծնաւ, կատարելով ինքնաշայտնութեան ակտը։ Ասիկա անոր համար՝ որպէսզի անգամ մը ևս վերբերէ մեր աշխարհը իր կապանքներէն, վերագործնէ զմեզ մեր գոյութեան սկզբնածագին, դնէ զմեզ մեր առաջուան ըլլալու կերպին մէջ։ Գոհակերպէ մեր մեղանչական ճակատագիրը աստուածային լուսաւոր կեանքին։ Կարճ։ Գրիստոս իջաւ մեր պատմութեան մէջ, զմեզ իր պատմութեան մէջ փոխադրելու։ Ասիկա անհրաժեշտութիւն մըն էր։ Մեր պատմութեան ճակատագիրն է ասիկա, որուն չկրցաւ դիմադրել անիկա։

Անկարելի էր հովին ու փոթորիկներուն ընդմէջէն, ուղղել նաւը մեր սայթաքող կեանքին։ Անիկա կ'երթար ձախ, դէպի աւելի աշխարհը, դէպի մեղքի մութ կայքերը։ Աշխարհն ու մարդը մոռցած իրենց միւս պատմութիւնը, նոր պատմութիւն մը կը շինեն։ Եւ ասիկա կորուստը եղաւ անոնց։ Անհրաժեշտ էր Մարդը, որ պիտի գտնէր վերստին մարդերը, որոնք անգամ մը ևս պիտի տար մոռցուած կարելիութիւնները՝ մոռցուած կեանքի մը իրագործունեություն։ Ուրիշ խօսքով դէնք զանոնք իրենց իրական պատմութեան ընթացքին մէջ։

Գրիստոս ծնաւ, իջաւ մեր կեանքին մէջ, առաւ մեր պատմութիւնը, որպէսզի իրմով բարձրանանք իր կեանքին, և մշտնեմք իր պատմութեան մէջ, որոնք մերն էին երբեմն։

Բայց ի՞նչ է այդ նոր պատմութիւնը, նորօրինակ կեանքի մը իրագործունեություն այդ ընթացքը։

Ասիկա Գրիստոսի կեանքն է, մարդեւորու կեանքին հակադրուած։ Ասիկա երկնքի կեանքին պատմութիւնն է, աշխարհի կեանքին հակադրուած։ Բայց հակառակ այս հակադրութեան, այդ երկու կեանքերը, և անոնց մէջ ընթացք առնող շարժուններու գումարը, հետեւաբար այդ երկու պատմութիւնները, էապէս նոյն լինելութեան, իրերայալորդ արտայայտութեան կերպերն են։ Մեր պատմութիւնը հոս չէ որ կը սկսի, անիկա իր սկիզբը ունի երկնային պատմութեան մէջ։ Վասնզի մեր լինելութիւնը իր գոյութիւնը կ'առնէ հոգեկան այն աշխարհին մէջ, ուր ճակատագրուած ենք վերադառնալու։ Եւ ճշմարիտ պատմութիւնը, հոգեկան կեանքի և հոգեկան փորձառութեան իրագործունեություն ընթացքն է։ Երկինքն ու երկնային կեանքը, որուն խորքերէն սկիզբ կ'առնէ պատմութեան ընթացքը, կը կազմեն ամենախոր ներքինը հոգեկան կեանքին։ Երկինքը, այս իմաստով վերանցական վիճակ մը չէ այլաւ, այլ մեր հոգեկան կեանքի ամենախոր մասերէն մէկը։ Երբ թափանցենք այդ խորքերուն հոն մենք պիտի հաղորդուինք երկնային կեանքին հետ։ Այդ կեանքին մէջ, շտեմարանուած կան հոգեկան այն խոր փորձառութիւնները, որոնք այնքան տարբեր են

մեր երկրային կեանքին մէջ իրազործուող մեր փորձառութիւններէն: Եւ ճիշտ այս հոգեկան կեանքի իրականութեան մէջ, գոյութիւն ունի ճշմարիտ պատմութեան ազգայնայն Աստուածային կեանքին յայտագրութեան մէջ, որուն ընդմէջէն կը յայտնուի անոր ունեցած յարաբերութիւնը մարդու հոգեկան կեանքին հետ: Ուրիշ խօսքով երկնային պատմութիւնը, տրաման է Աստուծոյ և մարդուն ունեցած փոխադարձ յարաբերութեան: Երկնայինը այն ամենախոր իրականութիւնն է, ուր մարդն ու Աստուած կը հանդիպին իրարու, ուր մարդը իր շրջները կը մօտեցնէ գերազայն և բացարձակ կեանքի աղբիւրին:

Ինչպէ՞ս ըմբռնել սակայն այդ փոխադարձ յարաբերութիւնը Աստուծոյ և մարդուն: Ի՞նչ է նկարագիրը այդ տրամային: Անիկա խորագէտ կը յայտնուի Քրիստոնէութեան մէջ: Քրիստոնէութիւնը էապէս ծընունդն է Աստուծոյ՝ մարդոց մէջ, և փոխադարձաբար մարդուն՝ Աստուծոյ մէջ: Եւ ասիկա կը ձևացնէ հրաժարման հոգեկան կրօնի խորհուրդին: Աստուած շարունակ կը ծնի մարդոց հոգեկան կեանքին մէջ, Անիկա նախաազդերն է պատմութեան: Բայց նոյնքան խոր է այդ պատմութիւնը, երբ իր մէջ ունի իբրեւ իրողութիւն՝ մարդուն ալ ծընունդը յԱստուծոյ, իրազործուած աստուածային կեանքին մէջ: Եթէ իրաւ է տեղը մարդուն առ Աստուած, նոյնքան արդար է նաև ընդունիլ աստուածային տեղը՝ առ մարդը, և հետևաբար՝ ծնունդը Աստուծոյ մարդուն մէջ: Եւ այս երկու շարժումները, մարդէն առ Աստուած և Աստուծոյ մարդն, կը կազմեն կեդրոնական խորհուրդները Քրիստոնէութեան: Եւ այս խորհուրդները կը միանան Քրիստոսի անձին, Աստուծոյ Որդւոյ մէջ: Քրիստոսի անձին մէջ միայն կարելի կը դառնայ Աստուծոյ և մարդուն փոխադարձ յարաբերութիւնը: Աստուծոյ ծնունդը մարդուն, և մարդուն՝ Աստուծոյ: Քրիստոսի ծնունդը մեր ժամանակին մէջ, պատմութիւնն է այս մեծախորհուրդ ընթացքին, որ իր լայն ազդեցութիւնը ունեցաւ մեր, մարդերուս, արտաքին պատմութեան վրայ: Այս իմաստով Քրիստոսի՝ աշխարհի բերած պատմութիւնը կ'ըլլայ ոչ միայն յայտնութիւնը Աստուծոյ,

այլ նաև փոխադարձաբար մարդերու յայտնութիւնը, Աստուծոյ մէջ:

Երկու այս յայտնութիւնները սակայն էապէս կառուար յայտնութիւններ են: Այդ երկուքը իրենց հիմը ունին ներքին աշատութեան խորհուրդին մէջ, Երկնային պատմութիւնը, Աստուծոյ ազատ կամքին յայտնութեանց գումարն է: Փոխադարձաբար, նոյն խորքով, մարդը իր ազատ կամքով կը յօրինէ իր պատմութիւնը այս երկրի վրայ: Առանց այդ ազատութեան անկարելի պիտի ըլլար ըմբռնել պատմութիւնը երկնքին և երկրին: Աստուած ժամանակներու սկիզբին, իր ներքին ազատ կամքեղութեան անսալով, յօրինեց և ոտեղծագործեց մեր տիեզերքը: Այդ տիեզերքին մէջ յայտնեց ինքզինքը, ուրիշ խօսքով երկրի վրայ փոխադրեց իր պատմութիւնը իր ազատ կամքեղութեամբ: Բայց ստեղծուած այդ աշխարհը, իր կարգին, կազմեց իր պատմութիւնը, լեցուն ողբերգութեամբ, և մեղքով: Անիկա եղաւ պատմութիւնը մարդերուն, մեղապարտ դէպքերու հանդիսարանը: Բայց այդ երկու ազատ կամքեղութեանց արդիւններուն մէջտեղ կը կանգնի Քաջելութիւնը Քրիստոսին: Քաջելութիւնը զիջումն է Աստուծոյ՝ մարդոց երկրային պատմութեան: Աստուծոյ կամաւոր այդ նախատինքը, անհրաժեշտութիւն էր, որպէսզի մարդիկ նոյնքան ինքնակամ յօտարութեամբ, փոխադրեին Աստուծոյ կեանքին մէջ, և անոր պատմութիւնը ընէին իրենց պատմութիւնը, երկրային պատմութեան վերջ:

Քրիստոսի մարդեղութեան խորհուրդը աւելի լուսաւոր կը դառնայ անոր կամաւոր խաչելութեամբը: Եւ մեր պատմութիւնը՝ կ'իմաստնանայ այդ կամաւոր զիջումով: Աստուած յայտնուեցաւ մեր պատմութեան մէջ, գերազայն առաքելութեան հաշտոյցի Հոն, յաղորդութեան համար անհրաժեշտ էր իրազործել զիջում մը: Եւ ասիկա եղաւ Քաջելութեան խորհուրդը: Հօս աւելի կը խորանայ պատմութիւնը երկնքին եկած կեանքին: Այդ պատմութեան յայտնութիւնը, այս իմաստով, կարելի է ըմբռնել միայն Քրիստոսով, իբրեւ կառարեալ մարդ է Աստուած, և մասնաւոր կառարեալ միութիւնը անոնց: Քրիստոս, Աստուծոյ և մարդու Որդին, կը կանգնի եր-

կնային և երկրային պատմութեանց միջև: Ան է ներքին հոգեկան զոգը այդ երկու վիճակներուն: Առանց Քրիստոսի, գոյու-թեան պիտի չունենար կապը Աստուծոյ և մարդոց, երկնային և երկրային իրազոր-ծուցներու, այսինքն՝ պատմութեանց: Քրիստոսի ներկայութեամբ է որ գոյութեան կը բերուի պատմութիւնը: Քրիստոս է ա-մենախորհիւր հիմը և աղբիւրը պատմութեան: Աստուծոյ և մարդոց ուշերը իր մէջ է որ կը միանան իրարու, և իրմէ զուրս է որ կը բաժնուին իրարմէ: Այդ պատմութիւնը ժամանակ չունի այլևս: Անկալա յաւիտե-նական լինելութիւնն է հոգիին, և անոր իրազործումներուն: Քրիստոսով մեզի բեր-ուած պատմութիւնը գէպքերու շարաւա-րում չէ — ատկալա յատուկ է ժամանակի պատմութեան — այլ վիճակներու՝ գէպի Աստուած, գէպի կատարեալը՝ բարեշրջում մը:

Աստուած կ'իջնէ մեր պատմութեան մէջ: Զայն կ'առնէ իր մէջ, բայց չի ենթա-կըւիր անոր: Ուրիշ խօսքով Աստուծոյ՝ մեր պատմութեան էջը, խորապէս նպատակ ունի զայն ինքզինքին և իր պատմութեան վերածել: Ուրիշ խօսքով իրազործող մեր փրկութիւնը մեզքի կապանքներէն:

Աստուած ձեռն իր ինքնակամ փա-փաքովը մեր մէջ, մեզի պէս, որպէսզի մենք ալ մեր ինքնակամ մղումով ծնինք իր մէջ և ըլլանք իրեն նման: Աստուած իշաւ մեր պատմութեան մէջ, որպէսզի մեր կարելիութիւններով զմեզ փոխանորդէ իր կարելիութիւններով իրազործելի պատմու-թեան մէջ: Ժամանակէն՝ յաւիտենականին, մեղքէն՝ սրբութեան, բազմաթիւէն՝ միու-թեան, աշխարհէն՝ երկնքին, այսինքն, իրեն տանելու համար զմեզ:

Աստուծոյ և մեր միջև խզուած էր կա-պը յարաբերութեան, զայն պէտք էր վե-րանորոգել: Այս է ճակատագիրը ճշմարիտ պատմութեան:

Ահա թէ ինչու պէտք մըն էր որ Քրիս-տոս մարգանարու ծնէր: Մտնէր մեր պատ-մութեան մէջ:

Խորհուրդ մեծ եւ անհշիլի որ յայսմ արուր յայնեցաւ...

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԿՐՈՆԱՊԱՏՄԱՆԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ
ՀԱՅՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անգրապոյն սրբագրութիւններ. — Խո-րենացի երկրորդ թարգմանութեան պարա-գան յիշելէ անմիջապէս յետոյ կ'աւելցնէ հետեւեալ անապատի տողերը. «Բայց քան-զի անգէտք էին մերումս արուեստի՝ ի բա-զում մասանց թերացեալ գործն գտանէր. վասն որոյ առեալ մեծին Սահակայ և Մեա-րոպայ զմեզ առաքեցին յԱղեքսանդրիայ, ի լիզու պանծալի, ի ստոյգ յօգանալ ճե-մարանին վերաբանութեան» (Գ. կա): Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ մեր պատմահայրը: Խօսքը տանք Հ. Գ. Զարբանէլեանին⁽¹⁾. ԱՄուք են հայ պատմահօր այս խօսքերը, և ցարդ ոչ ստուգութեան հասկըցուած անոնց ի-մասոր, ուստի և հետեւաբար ենթադրու-թիւնք՝ կամ գուշակօրէն մեկնաբանու-թիւնք» (էջ 227-228): Ապա կարգ մը խոր-հրդածութիւններէ յետոյ կը յարէ. «Ան-շուշտ Աղեքսանդրեան կոչուած գրչագիրն, և Որոգինեայ՝ քառիջեան, վեցիջեան և Ութիջեան աստուածաշնչից համեմատա-կան և բաղդատական երկասիրութիւնքն առանձին քննութեան և ուսումնասիրու-թեան նիւթ ընելու մտածութիւնն՝ իրենց վարդապետաց փափաքէն ու նպատակէն դուրս չէր: . . . Որոգինեան (աստեղանիշ, բրգաձև) նշանագրաց՝ որ օրինակաց կամ թարգմանութեանց իրարմէ ունեցած տար-բերութիւնն ցուցնելու համար՝ մեր ձե-ռագրաց մէջ ընդունուած և յաճախ գոր-ծածուած է՝ յայտնի նշանակ մը կրնայ հա-մարուիլ թէ այս բաղդատութիւնն ու հա-մեմատութիւնն եղած է մեր թարգմանու-թեան վրայ» (էջ 230-31): Դարձեալ շա-րունակելով իր քննաբանութիւնը ան կը կրկնէ թէ Ս. Գրքոց ուսումնասիրութեան և հայկական թարգմանութեան կատարելա-գործման նպատակով կատարած են թարգ-

(1) Մաեհնադարան Հայկական Թարգմա-նութեանց Նախնեաց (Գար Գ-ԺԳ), Վենետիկ, 1889: